

КИЧИК БИЗНЕС КОРХОНАЛАРИДАГИ ИҚТИСОДИЙ МУТАНОСИБЛИК ҲАМДА ИҚТИСОДИЙ САМАРАДОРЛИГИНИ БАҲОЛАШНИНГ УСЛУБИЙ МАСАЛАЛАРИ



Кайпназарова Гульшад Хожамуратовна
Қорақалпоқ давлат университети доценти в.в.б.

Аннотация. Ушбу мақолада кичик бизнес корхоналаридаги иқтисодий мутаносиблик ҳамда иқтисодий самарадорлигини баҳолашнинг услубий масалалари ёритилган.

Калит сўзлар: кичик бизнес, иқтисодий мутаносиблик, самарадорлик, микрофирмалар, хўжалик юритувчи субъектлар.

Аннотация. В данной статье рассмотрены методические вопросы оценки экономической сбалансированности и экономической эффективности предприятий малого бизнеса.

Ключевые слова: малый бизнес, экономическое равновесие, эффективность, микрофирмы, хозяйствующие субъекты.

Abstract. This article describes the methodological issues of assessing the economic balance and economic efficiency of small business enterprises.

Key words: small business, economic balance, efficiency, micro-firms, economic entities.

1. Кириш

Кичик бизнес корхоналарининг муваффақиятли ривожланиши унинг фаолиятида умумиқтисодий қонуниятларга риоя этилишига боғлиқ. Одатда йирик компания ва ташкилотларда хўжалик фаолияти пухта ишлаб чиқилган ва тегишли равишда муҳокамадан ўтказилган бошқарув қарорлари ва режалар асосида амалга оширилади. Кичик бизнес субъектлари, айниқса, хусусий эгаликдаги корхоналар (масалан, якка тартибдаги тадбиркор, оилавий тадбиркор, оилавий корхона ва ҳ.к.)да эса мазкур жараёнларга эътибор нисбатан пастлиги туфайли хўжалик юретишда конъюнктуравий ўзгаришлар, қутилмаган ҳолатлар ва вақтинчалик омилларнинг таъсири сезиларли бўлади.

Ишлаб чиқариш омиллари ўртасидаги мутаносибликни таъминлаш кичик бизнес корхоналари фаолиятининг самарали бўлишида муҳим аҳамият касб этади. Иқтисодий мутаносиблик – бу иқтисодий ҳодиса ва жараёнларнинг турли таркибий қисмлари, томонлари ўртасидаги маълум нисбатлар орқали намоён бўлувчи ўзаро

мувофиқлик бўлиб, у умумий ижтимоий-иқтисодий тараққиётнинг муҳим шартли ҳисобланади.

2. Адабиётлар шарҳи

Илмий манбаларда мутаносиблик тушунчасига хилма хил ёндашувлар мавжуд. Масалан, “алоҳида қисмлар, тизимчалар ва элементларнинг маълум нисбати” [1]; “ижтимоий эҳтиёжлар таркибий тузилмасига мувофиқ келувчи иқтисодиётнинг ички мувозанатланганлиги” [2]; “нисбатларга амал қилиш; корхоналар, тармоқлар, соҳалар, минтақалар ва яхлит мамлакат иқтисодиётининг ўзаро мувофиқлашган ҳолдаги ривожланиши” [3]; “иқтисодиётдаги нисбатларга, рационал таркибий мувофиқликларга амал қилиниши” кабилар шулар жумласидандир.[4]

Кичик бизнес корхоналарида ишлаб чиқариш омиллари ўртасидаги иқтисодий мутаносиблик даражасини икки жиҳатдан, яъни яхлит кичик бизнес соҳаси ҳамда алоҳида корхона жиҳатдан баҳолаш мумкин.

Соҳа бўйича баҳолашнинг услубий масалалари тўғрисида сўз борганда шуни алоҳида таъкидлаш жоизки, кичик бизнеснинг ўзи илмий-анъанавий тушунчадаги тармоқ ёки соҳа ҳисобланмайди. Яъни, “иқтисодиёт тармоғи – бу мамлакат иқтисодиётидаги бир турдаги технологиялар бўйича бир турдаги (яқин хусусиятга эга бўлган) ёки ўзига хос товар, молиявий ёки бошқа маҳсулотларни ишлаб чиқарувчи ёки етказиб берувчи корхоналар ва ташкилотлар (жумладан, муайян географик ҳудуддаги) йиғиндиси” [5]. Ёки “Иқтисодиёт тармоғи – бу ишлаб чиқарилаётган маҳсулот, технология ва қондирилаётган эҳтиёжларнинг умумийлигига эга бўлган корхона ва ишлаб чиқаришларнинг йиғиндиси”.[6]

Соҳа – хўжалик юритувчи субъектлар, уларнинг турли ташкилий бирлашмалари, тармоқлар иқтисодий фаолиятининг умумий жиҳатларини ўзаро уйғунлашган ҳолда намоён этувчи, иқтисодиётнинг нисбатан йирик узвий қисми. Соҳа турли даражадаги иқтисодий субъектлар фаолиятининг муайян белги ва жиҳатларини умумлашган ҳолда намоён этувчи мажмуи.

Масалан, “ижтимоий маҳсулот ва миллий даромадни яратишдаги иштирокига кўра ижтимоий ишлаб чиқариш икки йирик – моддий ишлаб чиқариш ва номоддий ишлаб чиқариш соҳаларига бўлинади.

Моддий ишлаб чиқариш соҳасига саноат, қишлоқ ва ўрмон хўжалиги, юк транспорти, алоқа (хизмат кўрсатувчи моддий ишлаб чиқариш), қурилиш, савдо, умумий овқатланиш, ахборот-ҳисоблаш хизмати, моддий ишлаб чиқариш соҳасининг бошқа фаолият турлари киради.

Ноишлаб чиқариш соҳасига уй-жой коммунал хўжалиги, йўловчи транспорти, алоқа (ноишлаб чиқариш соҳаси ва аҳолига хизмат кўрсатувчи ташкилотлар), соғлиқни сақлаш, жисмоний тарбия ва ижтимоий таъминот, халқ таълими, маданият ва санъат, фан ва илмий хизмат кўрсатиш, кредитлаш ва суғурталаш, бошқарув идоралари фаолияти киради”.[7]

Адабиётларда иқтисодиётни турли соҳаларга ажратиш нисбатан эркин ва шартли тавсиф қасб этади. Яъни, тармоқ ёки бошқа иқтисодий бирликларни қандайдир бир хил бўлган белги ва жиҳатларига кўра ажратилган ҳолда ўрганиш амалиёти мавжуд. Масалан, адабиётларда хизмат кўрсатиш соҳаси, ижтимоий соҳа,

инфратузилма соҳаси каби тушунчалар кенг қўлланилади. Шу нуқтаи назардан, кичик бизнес субъектларини ҳам уларнинг миқдор ва сифат кўрсаткичларга асосланган чегаралари орқали белгиланувчи муайян соҳа сифатида қабул қилиш мумкин.

3.Методология

Кичик бизнес соҳасида ишлаб чиқариш омиллари ўртасидаги иқтисодий мутаносиблик даражасини баҳолаш мамлакат ёки унинг ҳудудлари кесимида кичик бизнес соҳасида ишлаб чиқариш омиллари ўртасидаги иқтисодий мутаносиблик даражасини ўрганиш ҳамда бу борада мавжуд камчиликларни аниқлашга қаратилади.

Мазкур баҳолашда қуйидаги муаммоли жиҳатларни ажратиб кўрсатиш мумкин:

- айрим ишлаб чиқариш омиллари тўғрисидаги расмий статистик маълумотларнинг етишмаслиги;
- мавжуд статистик манбалардаги кўрсаткичларнинг ишлаб чиқариш омиллари туркумланиши бўйича аниқ ифодаланмаганлиги;
- айрим ишлаб чиқариш омиллари, масалан, тадбиркорлик қобилиятини намоён этувчи кўрсаткичларнинг маълумотлар манбасига киритилмаганлиги;
- тадбиркорлик қобилиятини аниқ кўрсаткичлар орқали ифодалашнинг мушкуллиги ва ҳ.к.

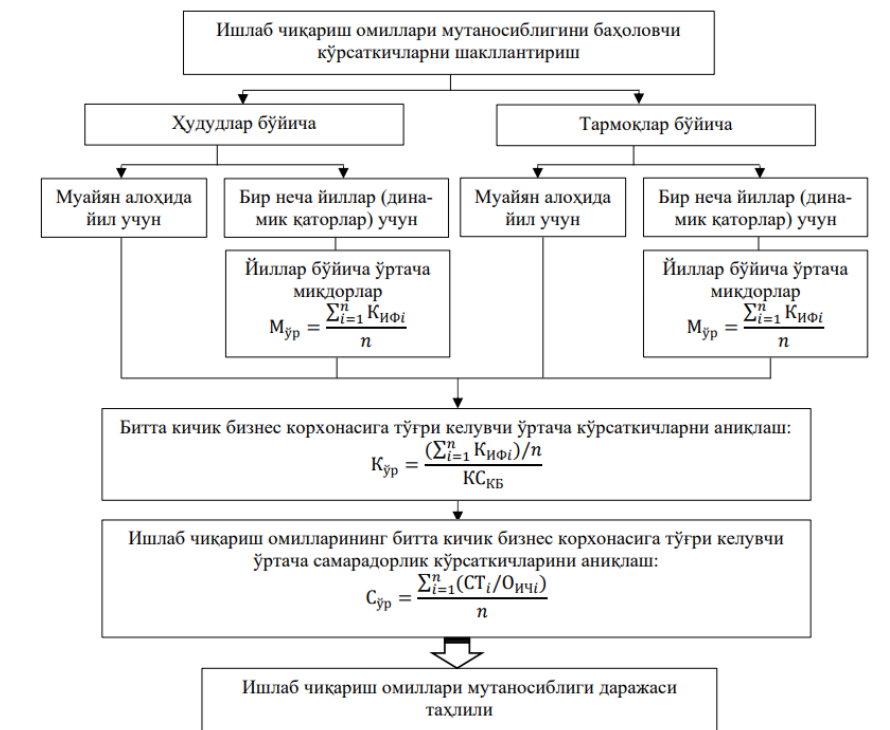
Юқорида кўрсатилган жиҳатларнинг таъсирини камайтириш учун ишлаб чиқариш омиллари ўртасидаги иқтисодий мутаносиблик даражасини баҳолашни муайян корхона миқёсида амалга ошириш муҳим ҳисобланади. Бироқ, мазкур ҳолатда ҳам қуйидаги муаммоларнинг юзага чиқиши эҳтимоли юқори ҳисобланади:

- корхона ҳисоб ва ҳисоботларида ишлаб чиқариш омиллари аниқ турлари бўйича туркумланимаганлиги;
- корхона ҳисоботларида ишлаб чиқариш омиллари ўртасидаги мутаносибликни яққолроқ ифода этувчи натурал кўрсаткичларнинг мавжуд бўлмаслиги;
- корхона миқёсида ҳам айрим, масалан, тадбиркорлик қобилиятига оид кўрсаткичларнинг ажратиб кўрсатилмаслиги ва ҳ.к.

Ушбу ҳолатлар кичик бизнес корхоналари ва соҳасида ишлаб чиқариш омиллари ўртасидаги иқтисодий мутаносиблик даражасини баҳолашнинг муайян услубий ёндашувини ишлаб чиқишни тақозо этади. Бу борада қуйидагиларни тавсия этилади:

- корхонанинг даврий ҳисоботлари (масалан, бухгалтерия баланси)да ишлаб чиқариш омиллари муайян турларига мувофиқ келувчи активлар, ўз маблағлари манбалари ва мажбуриятларни белгилаб олиш;
- корхонанинг молиявий барқарорлигини таъминлаш учун зарур бўлган турли хўжалик активлари ва пасивлари ўртасидаги оптимал нисбатларни белгилаб олиш;
- ушбу активлар, ўз маблағлари манбалари ва мажбуриятлари қиймат кўрсаткичларига таянган ҳолда ишлаб чиқариш омиллари ўртасидаги мутаносибликка баҳо бериш ва янада такомиллаштириш йўналишларини аниқлаш.

Кичик бизнес соҳаси бўйича ишлаб чиқариш омиллари ўртасидаги мутаносибликни баҳолашда тармоқ ва ҳудуд жиҳатдан ёндашиш мақсадга мувофиқ. Бунда асосан кичик тадбиркорлик фаолиятига оид расмий статистика маълумотларидан фойдаланилади. Қуйида кичик бизнес соҳаси бўйича ишлаб чиқариш омиллари ўртасидаги мутаносибликни баҳолашнинг муаллифлик ёндашуви асосланган услубини тавсия этамиз (1.4-расм).



1-расм. Кичик бизнес соҳаси бўйича ишлаб чиқариш омиллари ўртасидаги мутаносибликни баҳолаш услуби
Манба: Муаллиф ишланмалари асосида тузилган

Агар бозор иқтисодиёти қонунлари тўлиқ ишласа ва хўжалик юритувчи субъектлар ўз молиявий натижаларини масималлаштириш йўлидан борсалар, у ҳолда кичик бизнес корхоналаридаги ишлаб чиқариш омиллари ўртасидаги мутаносиблик автоматик равишда таъминланади. Яъни, ҳеч бир тадбиркор ўз хўжалигида фойдаланилмай турадиган ҳамда меъёрий фойда ҳажмини пасайтирадиган омилни сақлашни истамайди.

Бироқ, бир томондан, соф бозор иқтисодиёти ҳамда амалдаги хўжалик юритиш шароитлари деярли бир-бирига яқин келмайди. Бошқа томондан, бозор шароитида ҳам ишлаб чиқариш омиллари ўртасидаги мутаносиблик ҳолатига эришиш учун маълум миқдордаги вақт ва бошқа харажатлар ҳам тақозо этилади.

Демак, кичик бизнес корхоналарида ишлаб чиқариш омиллари ўртасидаги мутаносибликни баҳолашда бир неча қийинчиликларни кўрсатиш мумкин:

1) корхоналарнинг амалдаги фаолиятида ишлаб чиқариш омиллари бўйича маълумотларнинг аниқ акс этирилмаслиги;

2) амалдаги статистик тўпламларда ишлаб чиқариш омиллариининг натурал кўрсаткичлари бўйича маълумотларнинг мавжуд эмаслиги;

3) корхонанинг асосий ва молиявий фаолияти тўғрисидаги ҳисоботларда ишлаб чиқариш омиллари бўйича тўлиқ ва изчил маълумотларнинг мавжуд эмаслиги.

1.4-расмдан кўринадикки, баҳолашни икки даражада амалга ошириш мумкин:

1) биринчи – корхоналар даражасида;

2) иккинчи – кичик бизнес соҳаси даражасида.

Энг аввало, кичик бизнес корхоналари бўйича статистик тўпламдаги кўрсаткичларни ишлаб чиқариш омиллариини ифодалаш даражасини ўрганиб чиқиш лозим.

Барча корхоналар бўйича умумлашган манзарани берувчи маълумотларни олиб бўлмаслиги сабабли, статистик тўпламдан фойдаланган ҳолда, кичик бизнес корхоналарининг ўртача маълумотларидан фойдаланишни тавсия этамиз. Бунда қуйидаги маълумотлардан фойдаланиш мумкин:

1. Фаолият кўрсатаётган корхоналар сони.

2. Рўйхатдаги ходимларнинг йиллик ўртача сони.

3. Битта корхонага тўғри келувчи рўйхатдаги ходимларнинг йиллик ўртача сони.

Мазкур кўрсаткичнинг бу қадар пастлиги қатор мулоҳазаларни келтириб чиқаради:

- маълумки, кичик бизнес корхоналарининг чегараси 1 кишидан тортиб то 200 кишигача боради. Бу ўринда корхонадаги ходилар сонининг жуда пастлиги корхоналардаги расмий бандлар сонини кўпайтирмаслик ва очиқ эълон қилмасликка интилишнинг натижаси ҳисобланади;

- назарий жиҳатдан бу кўрсаткичнинг қуйи ва юқори чегарасини белгилаш мумкин. Назарий жиҳатдан олиб қаралса, бу кўрсаткич 1 дан $15 = (5+25)/2$ нафаргача бўлиши мумкин;

- ишловчилар сони – бу ишлаб чиқариш омиллариининг муҳим кўрсаткичи. Демак, у билан боғлиқ муаммоларни ҳал этиш соҳа ривожланишининг асосий шартларидан бири ҳисобланади.

4. Маҳсулот (товарлар, ишлар ва хизматлар) сотишдан тушган соф тушум.

5. Битта корхонага тўғри келувчи маҳсулот (товарлар, ишлар ва хизматлар) сотишдан тушган соф тушум.

6. Битта ходимга тўғри келувчи маҳсулот (товарлар, ишлар ва хизматлар) сотишдан тушган соф тушум.

7. Худудлар бўйича фаолият кўрсатаётган кичик корхоналар ва микрофирмалар сони.

8. Иқтисодий фаолият турлари бўйича фаолият кўрсатаётган кичик корхоналар ва микрофирмалар сони.

9. Худудлар бўйича кичик корхоналар ва микрофирмаларнинг рўйхатдаги ходимларининг йиллик ўртача сони.

10. Иқтисодий фаолият турлари бўйича кичик корхоналар ва микрофирмаларнинг рўйхатдаги ходимларининг йиллик ўртача сони.

11. Худудлар бўйича кичик корхоналар ва микрофирмаларнинг маҳсулот (товарлар, ишлар ва хизматлар) сотишдан тушган соф тушуми.

12. Иқтисодий фаолият турлари бўйича кичик корхоналар ва микрофирмаларнинг маҳсулот (товарлар, ишлар ва хизматлар) сотишдан тушган соф тушуми.

13. Худудлар бўйича кичик корхоналар ва микрофирмалар асосий воситаларининг бошланғич (қайта тиклаш) қиймати бўйича баҳоси.

14. Иқтисодий фаолият турлари бўйича кичик корхоналар ва микрофирмалар асосий воситаларининг бошланғич (қайта тиклаш) қиймати бўйича баҳоси.

15. Худудлар бўйича кичик корхоналар ва микрофирмаларнинг асосий капиталга киритилган инвестициялари.

16. Иқтисодий фаолият турлари бўйича кичик корхоналар ва микрофирмаларнинг асосий капиталга киритилган инвестициялари.

Лекин ҳар доим ҳам ишлаб чиқариш омиллариининг жисмоний кўринишдаги сони бўйича маълумотга эга бўлмаслиги мумкин. Шунинг учун қиймат кўринишида ҳам мутаносибликни баҳолаш зарурати туғилади. Шунга кўра, фикримизча, энг мақбул йўли – корхонанинг асосий фаолияти бўйича баланс ва молиявий натижалар тўғрисидаги ҳисоботидан келиб чиққан ҳолда баҳолаш ҳисобланади.

4.Таҳлил ва натижалар

Хорижий мамлакатларда ҳам кичик бизнес корхоналарида банд бўлган ходимларнинг ўртача йиллик сони у қадар юқори эмас. Ушбу ҳолатни таҳлил қилиш учун Евроосиё иқтисодий ҳамкорлигига аъзо мамлакатларнинг маълумотларини кўриб чиқамиз (1-жадвал).

1-жадвал

Кичик корхоналар сони (микрорхоналарни қўшган ҳолда), бирлик

Мамлакатлар	2005	2010	2015	2020
Евроосиё иқтисодий ҳамкорлиги	1 070 695	1 830 262	2 549 523	3 051 688
Шу жумладан:				
Арманистон	м/й	23 999	33 193	35 947
Беларусь	33 094	84 164	105 047	109 186
Қозоғистон	50 612	66 492	175 679	280 200
Қирғизистон	7 689	11 338	13 232	16 302
Россия	979 300	1 644 269	2 222 372	2 659 943

Манба: Қуйидаги манба асосида муаллиф томонидан тузилган: http://www.eurasiancommission.org/ru/act/integr_i_makroec/dep_stat/econstat/Pages/business.aspx.

Жадвал маълумотларидан кўринадикки, Арманистон, Беларусь, Қозоғистон, Қирғизистон ва Россиядан иборат ЕОИХда кичик ва микрорхоналар сони 2020

йилда 2005 йилга нисбатан деярли 3 марта кўпайган. Бу кўрсаткич, айниқса, Қозоғистонда (5,5 марта) ва Беларусда (3,3 марта) юқори бўлган. Россияда 2,7 марта, Қирғизистонда 2,1 марта, Арманистонда (2010 йилга нисбатан) 1,5 марта ўсган.

Ушбу мамлакатлардаги кичик корхоналарнинг ўртача рўйхатдаги ходимлари сонини кўриб чиқамиз (2-жадвал).

2-жадвал

**Кичик корхоналарнинг ўртача рўйхатдаги ходимлари сони
(микроркорхоналарни қўшган ҳолда), минг киши**

Мамлакатлар	2005	2010	2015	2020
Евроосиё иқтисодий ҳамкорлиги	9 023,0	11 369,0	12 502,4	13 788,6
Шу жумладан:				
Арманистон	м/й	87,1	124,8	117,1
Беларусь	404,6	695,3	762,8	785,9
Қозоғистон	533,8	746,2	1 185,2	1 462,4
Қирғизистон	39,4	50,2	52,0	69,0
Россия	8 045,2	9 790,2	10 377,6	11 340,5

Жадвал маълумотларидан кўринадики, 2005-2020 йиллар оралигида ЕОИХ мамлакатларида кичик корхоналарнинг ўртача рўйхатдаги ходимлари сони (микроркорхоналарни қўшган ҳолда) ўсиши корхоналарнинг ўсиш суръатига қараганда пастроқ бўлган: умумий Евроосиё иқтисодий ҳамкорлигида 1,5 баравар, Арманистонда (2010 йилга нисбатан) - 1,3, Беларусда - 1,9, Қозоғистонда - 2,7, Қирғизистонда - 1,8, Россияда 1,4 баравар. Бу эса кичик бизнес корхоналаридаги ишловчилар ўртача сонининг пасайиб бориш тенденцияси юз бераётганини англатади. Мазкур ҳолатни соҳада банд бўлганлар сонини амалдаги корхоналар сонига тақсимлаш асосида битта корхонага тўғри келувчи ишловчилар сонини аниқ рақамлар орқали ифодалаш мумкин (3-жадвал).

3-жадвал

**Битта кичик корхонага тўғри келувчи ўртача рўйхатдаги ходимлар сони
(микроркорхоналарни қўшган ҳолда), киши**

Мамлакатлар	2005	2010	2015	2020
Евроосиё иқтисодий ҳамкорлиги	8,4	6,2	4,9	4,5
Шу жумладан:				
Армения	м/й	3,6	3,8	3,3
Беларусь	12,2	8,3	7,3	7,2
Қозоғистон	10,5	11,2	6,7	5,2
Қирғизистон	5,1	4,4	3,9	4,2
Россия	8,2	6,0	4,7	4,3

Куйидаги манба асосида муаллиф томонидан тузилган:

http://www.eurasiancommission.org/ru/act/integr_i_makroec/dep_stat/econstat/Pages/business.aspx

Жадвал маълумотларидан кўринадикки, битта кичик корхонага тўғри келувчи ўртача рўйхатдаги ходимлар сони (микроркорхоналарни қўшган ҳолда) 2005 йилга нисбатан 2020 йилда Евроосиё иқтисодий ҳамкорлигида 1,9 марта, Арманистонда (2010 йилга нисбатан) 1,1 марта, Беларусда 1,7 марта, Қозоғистонда 2,0 марта, Қирғизистонда 1,2 марта, Россияда 1,9 марта камайган. Бундан хулоса қилиш мумкинки, жаҳонда кичик бизнес корхоналарида банд бўлганлар ўртача сони қисқариб бормоқда.

5.Хулоса

Ишлаб чиқариш омилларининг иқтисодий мазмуни борасидаги қуйидаги асосий хулосаларни келтириш мумкин:

иқтисодий ресурслар – товар ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш, уларни истеъмолчига етказиб бериш ва истеъмол жараёнларида фойдаланиш мумкин бўлган барча воситалар, имкониятлар ва манбалар мажмуидан иборат;

иқтисодий адабиётларда иқтисодий ресурслар таркибини белгилашда турлича ёндашувлар мавжуд;

иқтисодий ресурсларнинг ишлаб чиқариш омилларидан фарқи шундаки, уларга ишлаб чиқаришда бевосита қатнашадиган ишчи кучи, табиий ресурслар ва ишлаб чиқариш воситаларидан ташқари билвосита иштирок этувчи ҳамма моддий ресурслар, товар ва пул ресурслари ҳам киради;

иқтисодий ресурс сифатида намоён бўлувчи барча таркибий элемент ҳам ишлаб чиқариш омили бўлолмайди.

Кейинги пайтларда ишлаб чиқариш омиллари сифатида таъкидлаб келинаётган технология, фан, ахборот, энергия, экология, инфратузилма каби ноанъанавий турларининг мазмуни ҳамда ушбу муаммога нисбатан муаллифнинг шахсий қарашлари сифатида қуйидагиларни баён этиш мумкин:

иқтисодий фаннинг дастлабки ривожланиш босқичларида шаклланган ишлаб чиқариш омиллари таркиби фан-техника тараққиёти таъсирида сезиларли тарзда ўзгариши, дастлабки босқичда у қадар аҳамиятли бўлмаган омиллар асосий омилга айланиши, ҳаттоки, умуман янги ишлаб чиқариш омили қўшилиши мумкин;

ишлаб чиқариш омилларининг ноанъанавий (илмий муомалага янги киритилган) турлари ҳисобланган технология, фан, ахборот, энергия, экология ва инфратузилма ишлаб чиқаришнинг нисбатан дастлабки босқичларида ҳам (маълум даражада содда кўринишда) мавжуд бўлган;

вақт ўтиши билан фан-техника тараққиёти, ахборот технологияларининг ривожланиши, рақамли иқтисодиётнинг шаклланиши ва ривожланиши каби глобал жараёнлар таъсирида ишлаб чиқариш омилларининг турлари кўпайиб бориши рўй берар экан, албатта уларни ишлаб чиқариш омили сифатида тан олиниши муҳим ҳисобланади;

ишлаб чиқариш омилларининг туркумланиши иқтисодий жараёнлар мазмунининг ичига кириш, унинг замирида рўй бераётган ҳодиса ва жараёнлар, улар ўртасидаги ўзаро боғлиқлик ва алоқаларни тушуниш ва очиб бериш мақсадида амалга оширилиб, ишлаб чиқариш омиллари янги турларининг шунчаки, бемақсад равишда кўпайтирилишига йўл қўймаслик лозим;

яҳлит ишлаб чиқариш жараёнини омиллар кесимидаги таҳлили кўплаб илмий ечим ва хулосаларни шакллантириш имконини берсада, мазкур туркумлашни “сунъий” равишда, ҳаддан ташқари “бўрттириб” юборилиши илмий тадқиқотга ёрдам бермай, балки ҳалақит беришни бошлаши мумкин.

Кичик бизнес корхоналаридаги ишлаб чиқариш омиллари ўртасидаги мутаносибликни шаклланишининг учта ўзига хос хусусиятини ажратиш кўрсатиш мумкин:

1) кичик бизнес корхоналарининг миқдорий чегараларини белгилашда асосан ишловчиларнинг ўртача сони мезонидан фойдаланганлик сабабли “мутаносибликни белгилаб берувчи” омил сифатида ишчи кучи (L)нинг майдонга чиқиши;

2) кичик бизнес корхоналарида кичик қувватли, ихчам ва автоном ҳолда ишловчи қурилма ва жиҳозлардан устун равишда фойдаланишнинг капитал (K)ни “мутаносиблик талабига бўйсунувчи” омилга айлантириши;

3) кичик бизнес корхоналарининг молиявий имкониятлари чекланганлиги моддий захирани шакллантириш чегараларини қисқартириб, натижада хом ашё, материаллар (M)нинг ишчи кучи (L) ва капитал (K)га нисбатан “мутаносиблик талабига бўйсунувчи” омил сифатида намоён бўлиши ва ҳ.к.

Кичик бизнес корхоналарида ишлаб чиқариш омиллари ўртасидаги иқтисодий мутаносиблик даражасини икки жиҳатдан, яъни кичик бизнес соҳаси ҳамда корхона жиҳатдан баҳолаш мумкин.

Адабиётлар:

1. Энциклопедический словарь терминов по менеджменту маркетингу экономике предпринимательству. Зубарев Ю.А., Шамардин А.И. - <https://vocable.ru/slovari/enciklopedicheskii-slovar-terminov-po-menedzhmentu-marketingu-ekonomike-predprinimatelstvu.html>.
2. Экономический словарь. Учебное пособие. М. МИИТ 2011. Войтов А.Г. - <https://vocable.ru/slovari/ekonomicheskii-slovar-uchebnoe-posobie-m-miit-2011.html>
3. Современная экономическая наука в понятиях и терминах 1997 г. Василевский А.И. - <https://vocable.ru/slovari/sovremennaja-ekonomicheskaja-nauka-v-ponjatijah-i-terminah-1997-g.html>
4. Современный экономический словарь. 2-е изд. - <https://vocable.ru/slovari/sovremennyi-ekonomicheskii-slovar-2-e-izd-.html>
5. <https://ru.wikipedia.org/>
6. Отрасль экономики. / Экономика и право: словарь-справочник. - М.: Вуз и школа. Л.П.Кураков, В.Л.Кураков, А.Л.Кураков. 2004. - https://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_economic_law/
7. <http://center-yf.ru/data/economy/sfery-ekonomiki.php>.

